HLAVEŇ VYTRHNUTÁ Z OHŇA

Samuel Jurčo

Myšlienky inšpirované
obdobím 2. svetovej vojny
v podjavorinskom kraji

Zvyknem sa prechádzať po večernom meste a hľadať minulosť. Zaujíma ma, kde stáli pôvodné domy a čo ešte zostalo z bývalej Starej Turej. Rovnako aj okolie, kopanice skrývajú svoje príbehy, históriu, na ktorú sa zabudne.

Výraznú stopu v našom kraji zanechalo obdobie Druhej svetovej vojny. Množstvo mŕtvych, ktorí sa už nikdy nevrátia, veľa bolesti, v mnohých rodinách. Z tohto obdobia nám zostala výrazná partizánska tradícia, ktorá ešte aj po vyše sedemdesiatich rokoch rozdmycháva emócie.

Na jeseň roku 2016 som sa pár krát zúčastnil prác na obnove starého židovského cintorína na kopci nad mestom. Je to miesto s osobitnou atmosférou, možno aj preto, že sú tu pochovaní ľudia, ktorí svojím úmrtím predbehli nacistické vyhladzovanie. Tento donedávna zarastený cintorín je okrem tabuľky na námestí naozaj posledná vec, čo zostala po tunajších Židoch.

Pre mladú generáciu sú niektoré veci ťažko pochopiteľné. Ako človek, ktorý nezažil ani minulý režim, nieto ten predminulý, pokúsil som sa do nich vnútorne vcítiť a prežiť niektoré udalosti znova.

ÚVODOM

HÁKOVÝ KRÍŽ

Pod stromami oddych
hľadajú pútnici unavení.

Pod lesom horí ohník.
Staré jablone žijúce spomienkami
vidia v ňom odlesk obrazu.
Drevené chalúpky,
trsy narcisov pod oknami,
čierne postavy roznášajúce skazu.

Na kopci zostal pomník,
čierne mravce po ňom lezú.

(Nárcie, osada vypálená nacistami)

NÁRCIE

HLAVINA

Hlava plná spomienok
temných
ako ovocie lesa.

Hnedé vojská pochodujú horami
proti otrhancom.
Krv sfarbila zem.

Hlaveň vytrhnutá z ohňa
zakvitla v tŕní.
Černice zbierajú deti.

(Hlavina, osada postihnutá
udalosťami 2. sv. vojny)

VETEŠOV JAROK

Do lesného jarku
nasiali raž.
Po vojne chceli piecť chlieb.
Avšak v obilí
zostali mŕtvoly.

Starká čítavala v Biblii,
„vétes és aratás“.
Bože môj, kedy sa
s vetešou porátaš.

(Vétes és aratás, maď. sejba a žatva)
(Vetešov jarok, miesto bývalého partizánskeho bunkra)

NA VRCHU ROH

Vysoko čnie výtvor z kameňa,
spomínajte hrdinstvo mŕtvych.
Avšak smädný zostáva,
kto nepije z prameňa
živej vody.

Zašlá sláva
zostáva vytesaná v pieskovci.
Úbohý vojak,
len turista či pastier ovcí
okolo teba prechádza.

Odseknutý bude roh pýchy,
čo vytŕča do neba.
Zabudnutím večným si potrestala seba,
babylonská veža.

11 KOŠTIALOVÉ VRCHY

Vraj našli ľudské pozostatky
práchnivejúce na vŕškoch
zrejme ešte od vojny.

Niesli stopy násilia,
po mučení
polámané.

Vraj položili životy
za našu slobodu.
Ale je takýto život
skutočnou slobodou?

Na vrchu v tvare lebky
tiež popravili nevinného.
Zlámali mu kosti
pre tvoju slobodu..

JAZVINY

Rany hlboké,
mokvajúce,
hnisajúce,
prečo sa nehoja?

Keď sa navzájom
hryziete
a žeriete,
znovu sa otvoria.

..jeho jazvami
môže byť
uzdravená
aj duša tvoja.

(Biblia, Izaiáš 53,5)

19

SPOD ŽIDOVSKÉHO CINTORÍNA

LAŠICA

I.

„Zasa idú okolo. Stále tadiaľto chodia s mŕtvymi. Prečo musia práve okolo môjho domu..? Hore ch pochovajú a potom tam plakávajú.“ Stará žena zvraštila tvár rovnako neumytú ako okno, cez ktoré pozerala. Celé roky jej chalúpka susedila s kopcom, kde ležal cintorín.

Pre pokročilú starobu nemohla v noci spávať. Prenasledovali ju duchovia príbuzných, ktorých vypudila svojou neznášanlivou povahou. „Uriekli ma“, nahovárala si. „Ten bradatý rabín a jeho žena bosorka. Už aby im niekto spravil koniec. Mali by ich vykántriť ako háveď. Aj tak len zdierajú poriadnych ľudí.“ Pošuchtala sa po izbe zhľadávajúc pár kusov oblečenia a vybrala sa po susedoch.

„Bude sa arizovať židovský majetok!“ vyhlásili v mestečku. Záujemcov bolo ako maku a aj stará vdova prišla. Všade rozprávala, ako jej židáci ukrivdili a kde ju kto okradol. Že nemôže spávať, lebo ju stará rabínová uriekla.

Spokojne sa večer ukladala na spánok. Premýšľala, čo spraví s toľkými peniazmi. Možno si konečne opraví deravú strechu na chalupe. Trebalo by pec opraviť, vymaľovať a ktovie, čo ešte.

Najlepšie nejakého mladého zohnať, čo sa bude pri robote šikovne zvŕtať.

Dobre sa zaspáva v novom. „Aké čisté, páperové.. Dobre, že tamtých odviezli, aspoň z toho ľudia čosi majú, čo si oni nahonobili z našich mozolí. A mne tieto krásne perinky..“

V noci navštívil chalúpku pod kopcom nečakaný hosť. Strakatá koza sa ráno nedočkala svojej panej. Čierna mačka márne čakala na misku mlieka.

Tvár strnulá strachom, prsty zaťaté, vlasy rozstrapatené. Nehybné telo vystreté v ukradnutých perinách.

II.

Malé zvieratko prebehlo po zemi a skočilo za strom. „Mama, aha veverička!“ zvolal chlapec a rozbehol sa tým smerom.

„Petrík, asi nie. To vyzeralo trochu ináč.“ Štvornohý tvor nečakal a vyšplhal hore. Chlapec s matkou sa pobrali ďalej.

Lasica na rannom love preskočila rozpadnutý múrik a zabočila do húštiny. Na divej slivke za náhrobkom mala vyhliadnuté hniezdo. Vystriehla čas, keď rodičia neboli pri vajíčkach a potom..

Dravec skočil do opusteného hniezda a zmocnil sa mláďatiek. Stačili dva údery, seknutie zúbkov a vtáčí párik prišiel o potomstvo.

Mladý muž zbierajúc konáre zdvihol zo zeme predmet. „Zvláštne, mama, toto vyzerá ako lebka. Z čoho môže byť? Veverička?“

„Nie, pozri na tie zuby. Snáď lasica.“ Obracia ju zo všetkých strán a potom položí na jeden zo spadnutých hrobov. Vekom vybielená lebka dravca na storočných herejských nápisoch.

SCHODY

Z vlaku vystúpil starý muž. V ruke nepokojne zvieral klobúk neurčitej farby a veku. Rozhliadajúc sa na obidve strany prešiel koľajiskom smerom k staničnej budove. Vozne sa pohli ďalej a cestujúci vykročili nadol k mestečku. Starý pán skúmavo obišiel objekty na kopci a pustil sa rovnakým smerom. Pomalou chôdzou prešiel mestom – sídliskom a zastavil sa pri katolíckom kostole.

Zamyslene pozrel na sochu panny Márie: „V každom európskom meste majú tvoju sochu. Aj spomienku na tvojho syna. Dvaja Židia, čo kedysi vládli nad týmto kontinentom. Potom vás vyhnali.. a nás po vás."

Prudko sa otočil a prešiel cez kamenný most na námestie. Zastavil sa až na druhej strane akoby niečo hľadal. Posadil sa na múriku vedľa schodov pri obchodnom dome a nadýchol sa atmosféry nedeľného popoludnia v centre mesta. Letné slnko nedovolilo vysedávať doma. Bolo tu počuť džavot detských hláskov a hrkot koliesok ich malých vozidiel, rozhovory rodičov, prizerajúcich sa dôchodcov, či postávajúcich náhodných okoloidúcich.

Koečne si všimol pamätnú tabuľu uloženú vedľa múrika. „Zachor", prečítal polohlasne. „Kto si to vlastne pamätá? Život ide ďalej a tieto deti už ani nebudú vedieť.. Aký má zmysel tento môj výlet? Len si otváram staré rany. Slúbil som sa síce tomu mladému v múzeu a tej spisovateľke, ale možno by som sa mal vrátiť.."

„Kedysi tu stála synagóga, však sa na ňu dobre pamätám. Chodievali sme tam spolu, však otec? Učil si ma poznať Tóru a vravieval si toto isté slovo: ‚Zapamätaj si to, synu!' Dnes je tu už len táto nevýrazná tabuľka.

Nakoniec sa im to teda predsa podarilo..! Že vraj konečné riešenie židovskej otázky. Najprv to vyzeralo, že im to vyjde – vyhnali nás, vraždili, ale vojnu prehrali. Zvíťazila spravodlivosť. Tak sme si to všetci mysleli. Nacistom sa židovskú otázku nepodarilo vyriešiť, až neskôr komunistom. Synagógu zbúrali, cintorín nechali zarásť. Však pre koho, keď sa sem aj tak nikto z nich nevrátil.

Naozaj ľudia zabudli? Spýtam sa tamtých dvoch. A ešte niečo im poviem. Nech nezabudnú na to, čo sa stalo, veď minulosť sa môže v obmene opakovať. Vtedy prišli pre nás, nabudúce môžu prísť pre iných. Stačí vyčnievať z radu, vyzerať odlišne, správať sa inak a väčšina ťa prevalcuje."

Malý tmavovlasý chlapec s výrazne hnedou pokožkou zastavil bycikel očividne zaujatý výzorom zvláštneho starca, ktorý chvíľu

2627

sedel a chvíľu stála, chodil sem tam a gestikuloval. Muž sa zohol k dieťaťu, pohladkal ho po líci a vraví: „Máte tu krásne námestie, chlapček. Pekné chodníky, trávniky, fontány a ktoviečo ešte.. Nebude to tak navždy, nič nie je naveky. Ľudské šťastie je ako poľná tráva. Ako tieto schody. Postavené došikma, neustále sa zosúvajú. Vieš, čo kazí ľudské sťastie? Opakované zlo a vina nevymazaná z knihy života. Zapamätaj si to..“

PEC

Ako tak rozmýšľam nad tým obdobím, vybavuje sa mi stále len a len tá pec. Nič iné. Ani mesto, ani dom, či kuchyňa, kde stála, ani domáci, čo ma ukrývali. Nič, len tá pec. Tie malé dvierka a úzky priestor vnútri. Občas ma tam strčili a tvárili sa, že nie som. Boli to dobrí ľudia, verní priatelia – až po hrob. Niekoľkokrát k nim prišli Nemci alebo ich prisluhovači. Vtedy som do nej liezol sám. Inokedy len susedia, či dokonca blízki priatelia. Raz prišiel kamarát. Sedávali sme spolu v školskej lavici. Ich záhrada susedila s našou. Zvykli sme sa posadiť na plot a kývať nohami udržiavajúc tak rovnováhu. Ani on ma nesmel vidieť. Zmenil sa. Asi by ma nebol prezradil, ale ktovie..? Bol veľmi na peniaze, v tom období. Čo keby mal slabú chvíľku, mohol sa prerieknuť pred ženou..

Tak som bol v peci. Trávil som tam niekedy dlhé hodiny, aj pol dňa v skrčenej polohe. Nepríjemné, dosť nepohodlné. Celé telo som mal stŕpnuté. No bol som ešte mladý a pružný, spravilo sa to rýchlo.

Keď ste v takej situácii, to máte všelijaké myšlienky. O zmysle a nezmysle života, o Bohu, či vôbec existuje.. A prečo to vôbec dopustil – toľko zla na svoje deti. Však si nás vraj kedysi vybral ako vyvolený národ.

Keď som sa neskôr po vojne dozvedel tie hrôzy, čo sa diali, musel som sa v myšlienkách stále vracať k tej peci. Obyčajná, kuchynská, na pečenie chleba, a predsa mi zachránila život. Obyčajní sedliaci, jednoduchí ľudia, a pritom vedeli rozlíšiť, čo je správne a dobré. Riskovali veľa, kvôli špinavému „Jude“ so žltou hviezdou. Pýtal som sa ich, prečo? „My sme tiež Izrael – podľa Krista.“ Aké jednoduché a zároveň nepochopiteľné.

30

Neustále mi prichádza na um príbeh o troch mládencoch, čo sa nepoklonili soche a kráľ ich za to hodil do rozpálenej pece. Ja sm bol v takej ohnvej peci a Boh ma zachránil, podobne ako ich. Oheň horel a chlapcov nespálil. Vyšli von a nič im nebolo. Kráľ sa pýtal: „Kde je ten štvrtý? Veď sme tam hodili troch a zrazu sa tam prechádzajú viacerí. A ten vyzerá ako syn bohov..“ V tom ohni s nimi bol Boh. Aj so mnou bol. Nenašli ma. Pár rokov sa takto schovávať, to nie je len tak. Ale myslím, že moji domáci z toho mali väčšie peklo ako ja. Oni boli tiež v ohni. Veru, všetkým nám odľahlo, keď prišli Rusi.

Potom som sa dozvedel o svojich bratoch a rodičoch. Všetci do jedného zahynuli. V peci. Lenže tá ich nebola na chlieb. Holocaustum. Pec určená na spaľovanú ohnivú obetu.

Mám pocit, že som zomrel spolu s nimi a dnes tu stojí úplne iný človek. Mal som v sebe toľko nenávisti a zloby, že by som, mať tú možnosť, bol v pomste spálil celý svet. Keby nie priateľov a ich pece. Boh bol s nimi a pri nich zachránil aj mňa. Nielen pred fašistami, ale pred oveľa horším nepriateľom.

Milí moji, ktorým vám to dnes rozprávam, viete, kto o sebe povedal: „Ja som chlieb života“? Hm, asi viete. Priatelia, ja som bol v Jeho peci. Tam, kde sa pečie ten chlieb života.

(Holocaustum, latinsky zápalná obeta)

31